

Nepřesvědčivá „Cesta dlouhého dne do noci“

V činohře Státního divadla v Ostravě uvedli znovu O'Neillovu hru „dávné strasti, napsanou slzami a krví...“, autobiograficky zaměřené drama, vyznačující se ořehovou mírou otevřeností a nelitostného pohledu na člověka a bídu jeho hledání životní rovnováhy – „CESTA DLOUHÉHO DNE DO NOCI“. Jakkoliv je občas možno k takovému návratům mít kritické výhrady, v tomto případě by to rozhodně nebylo na místě. Vždyť tehdy v roce 1966 byla tato drásavá sonda do vzájemných vztahů členů herecké rodiny Tyronových z pera nejvýznamnějšího amerického dramatika irského původu, nositele Nobelovy ceny za literaturu, Eugena O'Neill, uvedena ostravskou premiérou poprvé v tehdejší Československu. A tak je jistě prospěšné v třicetiletém odstupu znovu tento temný klenot světové dramatické literatury nastudovat s další generací ostravských umělců. Pamětníkům pro možnost konfrontace a mladším pro poskytnutí příležitosti k seznámení s dílem tak pozoruhodně svěbytné tvůrčí osobnosti.

Hostující umělci – režisér Josef Janík, scénografka Marta Roszkopfová, hudební skladatel Milan Bachorek a dramaturg Martin Velíšek se ujali svěřeného úkolu s koncentrovanou odpovědností a ambiciózní snahou po maximálně oproštěné formě scénického sdělení. Režisér důsledně vede herec

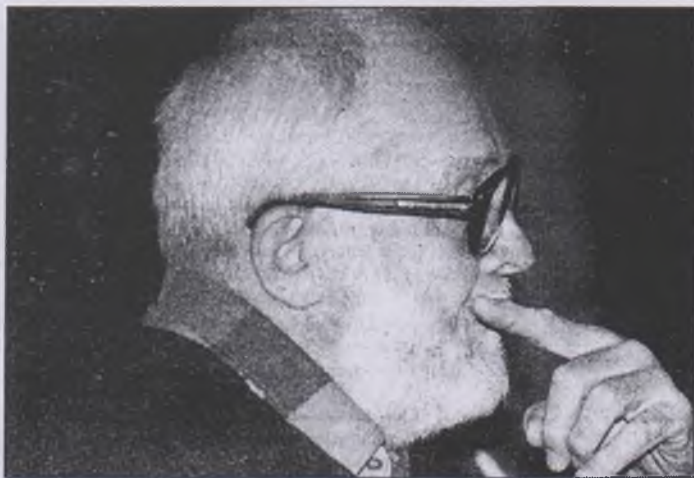
k nepatetickému výrazu, k eliminaci laciného efektu, ke střídání používaní naturalističtější laděných výrazových prostředků. Klade důraz na důsledně introspektivně motivované jednání a udržování vnitřního napětí dialogů. Mizanscény soustřeďuje do úzce vymezeného prostoru. V intencích těchto tvůrčích požadavků jsou pak i navrženy věcně působící kostýmy a racionálně střídá scéna Marty Roszkopfové (umístěná i s diváky na jeviště Divadla Jiřího Myrona). Ta svojí sevěností účinně napomáhá navodit potřebnou tísnivou atmosféru pro rozehrávání Tyronovského dramatu, jehož dopad na diváky je umocňován zdařilou scénickou hudbou Milana Bachorka. Herecký vklad této inscenace je opravdu úctyhodný. Představení udává tón vyzrálý a působivý výkon Jana Filipa v roli otce Jamese Tyrona. Jeho nešťastnou, patologicky neurotizovanou manželku v ostré charakteristice ztvárňuje Alexandra Gasnářková. Uvolněný a emotivně přesvědčivý je Pavel Nečas v nesnadné roli mladšího syna Edmunda. Jeho staršího bratra Jame-

se Tyrona vykresluje Vladimír (v programu omylem překřtěný na Ladislava) Čapka s artistní suverenitou, ve výrazných konturách. K tomuto kvartetu protagonistů se přiřazují i Helena Novotná v roli Pomocnice v domácnosti a v malé epizodce Jana Hořínová j. h.

Výkony hlavních představitelů však působí značně izolovaně, interpretace má jaksí sólistický cha-

rakter a tak se pak vnucuje dojem, že se přece jen nepodařilo vyklenout nosný dramatický oblouk inscenace v potřebné provázanosti a jednolitě dramatickosti. Ale i tak se podařilo prezentovat O'Neillovu hru (hraje se v překladu a úpravě Ladislava Smočka) imponantním způsobem, který nutně evokuje divákův zájem.

LADISLAV KNÍŽÁTKO

Režisérem představení „Cesta dlouhého dne do noci“ je hostující Josef Janík.
Foto: JOSEF HRADIL

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘÍŽKOVÁ SLUŽBA
186 50 Praha 8, Za Poříčskou branou 7
Tel.: 24 81 61 71

VÝSTŘÍŽEK Z TISKU

MLADÁ FRONTA DNES
Praha

20. IV. 1995¹

Někdy je nejhorší, když má režisér bujnou fantazii

Jako "hru o starém žalu napsanou v krvi a slzách" charakterizoval své snad největší dílo Cesta dlouhého dne do noci Eugene O'Neill - první a dosud nejvýznamnější americký dramatik. Psaní dramatu bylo pro O'Neilla způsobem existence, možností, jak vůbec žít a vyrovnat se s nepřehlednou řadou osobních traumat, uchopitelných jinak snad pouze psychoanalýzou. Křečovitá subjektivita stojí v základu O'Neillovy velikosti a zároveň je jeho omezením. V touze dotknout se univerzality neubráníl se tendenci podsouvat své osobní frustrace, rozpuštěné v komplikovaných symbolech, celému lidstvu.

Až dlouholetá dramatická praxe v poslední třetině života O'Neillovi pomohla, aby se roku 1941 podíval, jak řekl, "svým

mrtvým do tváře a napsal tuto hru - napsal ji s hlubokou lítostí a pochopením i odpuštěním pro všechny čtyři pronásledované Tyrony". Tou hrou rozumíme Cestu dlouhého dne do noci, Tyrony pak O'Neilly. Postavami cesty jsou dramatikovi rodiče, jeho bratr a autor sám. Otec - patologický skrbník, matka propadá morfiu, bratr - zlomyslný zoufalý alkoholik, O'Neill - nádobna na frustrace, na jejímž dně leží "něco z básníka". Ti čtyři si ten den a noc, vysvělečení z kůže a přecitlivělí i na dotek chmýří, řekli o sobě vše. Krutějších a otevřenějších dramát mnoho není. Odstup od dějů, které zakonzervoval čas, však O'Neillovi vrátil objektivitu. Nejosobnějším dotkl se nejobjektivnějšího.

Režisér Josef Janík hraje svého ostravského O'Neilla pro di-

váky posazené na jevišti. Herci k nim mají opravdu blízko. Všichni čtyři protagonisté - Jan Filip, Alexandra Gasnářková, Ladislav Čapka a Pavel Nečas - začínají hrát čistě a soustředěně. Zvláště když Mary Alexandry Gasnářkové poprvé znovu prohraje soubor s morfiem, budí nervózními rozpaky a obrannou útočností divácký soucit. Režisér však stále více pronásleduje O'Neilla tím, od čeho se dramatik ve svém vrcholném dile oprostil: drama nejosobitějšího střetu komplikuje a zdržuje vágními symboly, jejichž banální význam až stydnou domyslet. Oběšený kostým co oběšené herecké prokletí, obrácený stůl jako loď, na níž se tísní tři Tyroni v zoufalé plavbě zoufalým životem, servírovací stůl dlouze a pomalu vlečený Mary jako drtivý osud...

Není divu, že smysl symbolů překryje smysl dramatu. Nejtěžší obvinění se navíc vyslovují konverzačním tónem, krvavý dialog se vylehčí popleskáním Shakespearovy busty po hlavě ("Promiň, Williame!"), v každém slově spolupřítomný střet lásky a nenávisť mizí v jednoznačnosti hněvu nebo opilství. A když už jsou po ruce prsa služebné Cathleen, proč se jich nechytit. Raději dělejme, že připsanou postavu moravské kuchařky Bridget nevidíme (a hlavně neslyšíme); poklonu prázdnému sálu (diváci jsou, jak bylo zmíněno, na jevišti) při děkovačce už snad není třeba považovat za součást inscenace.

Autoři, nepište svá vrcholná díla. Režiséři mají fantazii.

VLADIMÍR PROCHÁZKA

*Autor je redaktorem
Divadelních novin*

Státní divadlo Ostrava - Eugene O'Neill: Cesta dlouhého dne do noci. Překlad a úprava Ladislav Smoček. Režie Josef Janík j. h., výprava Marta Rozskopfová j. h., hudba Milan Bachorek j. h., dramaturgie Martin Velíšek j. h. Premiéra 25. března.

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘIŽKOVÁ SLUŽBA
186 50 Praha 8, Za Poříčskou branou 7
Tel.: 24 81 61 71

VÝSTŘIŽEK Z TISKU
LIDOVÉ NOVINY, Praha

17 V. 1935

O'Neill na moravských jevištích

Inscenaci Cesta dlouhého dne do noci uvádí v této sezóně již třetí divadlo

KAROLA ŠTĚPÁNOVÁ

Po Měsíci pro smolaře v pražském Národním divadle a tragédii Smutek služky Elektře v Divadle na Vinohradech se v repertoáru našich divadel v letošní sezóně objevila další hra zakladatele amerického dramatu Eugena O'Neilla CESTA DLOUHÉHO DNE DO NOCI. S týdenním odstupem měla premiéru ve Státním divadle v Ostravě a v Národním divadle v Brně, na červen se její uvedení chystá i ve Zlíně.

Komorní autobiografické drama čtyř postav, odehrávající se během jednoho dne a noci v létě 1912, bylo zveřejněno až po autorově smrti (avšak o mnoho let dříve než si sám přál). Jeho hrdiny jsou členové O'Neilovy rodiny včetně autora samého, procházející jednou z hlubokých krizí vzájemných vztahů. Přesto, že Cesta dlouhého dne do noci obsahuje řadu autobiografických rysů, není pouze deníkovým záznamem, ale živým a sugestivním dramatem poraněných lidských duší. Její v podstatě

Ivana Valešová jako Mary v brněnské inscenaci Cesty dlouhého dne do noci
Foto Tomáš Galle

konverzační ráz i značná délka ovšem staví před inscenátory řadu překážek, které se ani jedné z uvedených inscenací nepodařilo překonat.

Diváci na jevišti i v hledišti

V obou případech se inscenační týmy pokusily vytvořit ve svých velkých domech cosi na způsob komorního prostoru a posadily proto diváky na jeviště. V ostravském Divadle Jiřího Myrona se hraje za oponou, se závratnou výškou provaziště nad hlavami diváků. V brněnském Mahenově divadle nechali publikum sedět na jevišti i v hledišti, takže vznikla paradoxní situace, kdy herci na jednu stranu hrají pro diváky vzdálené jen několik metrů, kdežto druhým směrem musí obsáhnout celé hlediště včetně balkónů a galérií. Scénografky obou inscenací, každá po svém, vytvořily prostor, který má daleko k obrazu poměrně elegantního letního sídla, jaké v úvodu hry podrobně popisuje autor. Brněnské jeviště je celé zakryto bílou plentou, která připomíná povlaky, jimiž se při odjezdu chránívá nábytek. Jeviště Divadla Jiřího Myrona je zase přeplněno množstvím nábytku včetně dvou klavírů a jednoho pianina, v pozadí se pak klene konstrukce vedoucí do vnitřní části domu. Scénografické vyjádření marného hledání domova, které je jedním z ústředních témat hry, však v obou případech působí až příliš jednoznačně.

Málo, nebo moc?

Sdělnost inscenace Cesty dlouhého dne do noci záleží vždy do značné míry na výkonech centrálního hereckého kvarteta. Režisér Zdeněk Kaloč se takřka výhradně spolehl na herce brněnského Národního divadla, a přesto, že zejména Ivana Valešová jako Mary a Josef Karlík jako Tyrone podávají výkony opravdu nevšední, výsledek je poněkud matný a vlivem značné délky představení občas i trochu nudný. Na místech, kde se z rozvolněných situací daří vykřesat auten-

Pavel Nečas jako Edmund a Alexandra Gasnářková jako Mary v Cestě dlouhého dne do noci v Ostravě
Foto Josef Hrad

tickou jiskru obnaženého citu, je vša síla O'Neilova textu i této jeho interpretace zřejmá.

Režisér Janík se pokusil svou inscenaci Cesty dlouhého dne do noci oživit řadou vedlejších fyzických akcí s nábytkem a rekvizitami zaplňujícími hrací prostor. Divoké jízdy na servírovacím stolku ani často nesmyslné manipulace s kostýmy však nepřinášejí zřejmě zamýšlené ozvláštňování a nepřispívají ke koncentraci hereckých výkonů. Těm pak často schází potřebná působivost, která by usnadnila komunikaci mezi herci a diváky při tom nelehkém ponoru do lidské duše.

Státní divadlo, Ostrava - Eugen O'Neill: Cesta dlouhého dne do noci. Překlad a úprava Ladislav Smoček. Režie Josef Janík j. h., výprava Marta Rozskopfová j. h., hudba Milan Bachorek j. h., dramaturgie Martin Velíšek j. h. Premiéra 25. března.
Národní divadlo v Brně - Eugen O'Neill: Cesta dlouhého dne do noci. Překlad Zdeněk Urbánek. Režie Zdeněk Kaloč, výprava Jana Zbořilová, hudební spolupráce Zdeněk Pololánský, dramaturgie Miroslav Plešák. Premiéra 31. března.

SDO

Divadelní kukátko

Ti z čtenářů Večerníku, kteří zavítají na sobotní premiéru hry Eugene O'Neillů **Cesta dlouhého dne do noci** do Divadla Jiřího Myrona, už uvidí docela jiný pohled, nežli ukazuje přiložená fotografie. Stejní budou akorát aktéři. James Tyrone v podání **Jana Filipa** a jeho stejnojmenný starší syn ve zpodobnění **Ladislava Čapky** budou mít patřičné kostýmy výtvarnice a autorky scény **Marty Roszkopfové**. Zcela určitě nezažijete impulzivní vibrování typické pro atmosféru posledních zkoušek před generálkou. Vy už, při troše dobré vůle věrného divadelního návštěvníka a fanouška,

vstřebáte neopakovatelnou atmosféru napětí a očekávání, která může vzniknout skutečně jen před premiérovým představením. **Alexandra Gasnářková, Helena Novotná, Jana Hořínová a Pavel Nečas** jsou tvůrci rolí dalších postav vytvářejících děj zajímavého jevištního ztvárnění. K jeho dokonalému prožitku vás zvou další hlavní inscenátoři, dramaturg **Martin Velíšek** z pražského Divadla Pod Palmovkou, autor hudby prof. **Milan Báčorek** (ředitel ostravské konzervatoře) a samozřejmě režisér **Josef Janík** (kmenově příslušný do Divadla Petra Bezruče). (jm)

0118 25/12/95

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘÍŽKOVÁ SLUŽBA
186 50 Praha 8, Za poříčskou branou 7

VÝSTŘÍŽEK Z TISKU

MORAVSKOSLEZSKÝ DEN
Ostrava

24. III. 1995
ze dne

POZVÁNKA NA PREMIÉRU

Drogy na jevišti ostravského divadla

V sobotu večer uvede činoherní soubor Státního divadla v Ostravě na scéně Divadla Jiřího Myrona premiéru hry Eugena O'Neilla *Cesta dlouhého dne do noci*. Přesně den a rok schází do kulatého (třicátého) výročí, kdy byl tento titul na stejném místě uveden v československé premiéře. S představitelkou Mary Alexandrou Gasnárkovou jsme se sešli krátce před tím, nežli si v dubnu připomene svou pětadvacetiletou cestu po ostravských prknech, která znamenají svět.

JOSEF MERTA

DEN: Sašo, nejste pověřivá? Nepůsobí na vás to „do roka a do dne“?

A. Gasnárková: Nejsem pověřivá a ani jsem to nevěděla. Přistupuji k roli Mary jako ke každé své premiéře. Nikdy jsem hru neviděla ani na jevišti ani ve filmu, který byl údajně natočen v Anglii, nemám proto žádný mistr a беру příležitost jako nepopsaný list. Sázím na svou invenci, představu a práci a dobrou spolupráci s režisérem Josefem Janíkem, o němž mohu říci, že je znalcem divadla a ví, co dělá.

DEN: Od prvního uvedení hry uplynul dlouhý čas. Jak je to s jejím aktuálním nábojem?

A. Gasnárková: Myslím si, že problém drog je u nás akutní čím dál více. Média nás o tom přesvědčují na každém kroku, a ne zbytečně. Drogy už nejsou jen v soukromí, ale i na diskotékách, dokonce i na školách. Proto je uvedení tohoto tématu po-

Alexandra Gasnárková jako Mary v O'Neillově hře *Cesta dlouhého dne do noci*.

Foto: JOSEF HRADIL

třebnější oproti minulosti. V tomto beru inscenaci jako počin.

DEN: Po roce se vrací činohra do komorního prostoru „za oponu“. Je to prostředí příhodnější pro diváka majícího herce na dosah?

A. Gasnárková: Nejsem si v tomto případě jista, že tu je prostor rozhodující. Sílu inscenace vidím ve výkonech, v uvedení situací a jejich věrohodnosti. Možná, že tu je potřeba volit civilnější herecké prostředky, ale dost možná, že ani ne, protože hrát se musí i na malém prostoru, dělat opravdově a naplno.

DEN: Je to představení přísně generičtěji vymezené?

A. Gasnárková: Hlavně by mělo oslovit mladou generaci. Přiblížit jí, že drogy jsou v jakékoliv podobě velkým nebezpečím pro osobnost člověka, pro utváření jeho života. Starší generaci už to nebezpečí tolik nehrozí. Mělo by ji ovšem upozornit, že by se měla více zajímat o své potomky. Je to vybidnutí k vážné úvaze o vztahu rodiče - děti. Droga totiž není „jen“ jedince, ale i jeho rodinu a okolí. O tom je hra a v tom je aktuální.

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘIŽKOVÁ SLUŽBA
186 50 Praha 8, Za poříčskou branou 7

VÝSTŘIŽEK Z TISKU
LIDOVÉ NOVINY
Praha

ze dne 25. III. 1995

Činohra Státního divadla Ostrava
uvádí dnes večer (19.00) v premiéře
inscenaci dramatu Eugena O'Neilla
Dlouhá cesta dnem do noci v režii ho-
stujícího Josefa Janíka.

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘIŽKOVÁ SLUŽBA
186 50 Praha 8, Za Poříčskou branou 7
Tel.: 24 81 61 71

VÝSTŘIŽEK Z TISKU

MLADÁ FRONTA DNES
Praha

20. IV. 1995

Kaločova inscenace je drásavá jen na pár místech

Hra Cesta dlouhého dne do noci se takřka vzápětí po Ostravě objevil v brněnském Národním divadle. Režisér Zdeněk Kaloč však oproti studiově koncipované ostravské inscenaci uvedl O'Neillovu osobní trýznivou zpověď na velké scéně Mahenova divadla.

Jeviště pokrývá bílá látka vyběhající po stranách vzhůru do portálů: mlha blížící se z nedalekého přístavu i mlha pokrytectví, do níž se Tyronové utíkají. Dominantní kulatý stůl, lustr s věčně zhaslými žárovkami, pár židlí a několik předmětů pod látkou jen tušených. Jasně čitelná scéna má však jedno úskalí: diváky usazené po "studiovém" způsobu přímo vzadu na jevišti.

Herci hrají chvíli přes rampu pro diváky ve velkém sále, hned zas s komorním výrazem pro lidi za sebou. Mezi diváky na scéně navíc odchází a přichází Mary Tyronová v podání Ivany Valešové. Jinak citlivě řešený obraz, kdy Mary zvolna mizí do světa svých morfinistických snů a zase se z něj vynořuje, dostává přítomností dalších osob smysl poněkud zašmodrchaný.

Mary je středobodem dění, k němuž se upínají naděje druhých. Pokud by se tato křehká bytost vysvobodila ze zajetí morfia, měli by šanci vykročit z bludného kruhu problémů i ostatní. Vykoupení se ale nekoná - vracejí se plaché pohledy, ne-

rvózní pohyby rukou, kradmé úsměvy, až se obnoví koloběh posilek pro "lék" a probděných nocí. James Tyron Josefa Karlíka není autoritou, která by mohla čelit tomuto rozpadu - tím spíš, že ho provází tajemství spoluviny; O'Neillův text je krácen - Kaloč využívá napětí nevyřčeného namísto doslovnosti. James Tyron spoří s úporností, s níž si trosečník schovává kůrky i po svém zachránění. Navíc své okolí umí okouzlit natolik, že by i odsouzence na smrt přiměl donést si vlastní špagát, aby se ušetřilo. Schází mu jediné - jiskřička sex-appealu, ze které by vyšlehly plameny erotických vzpomínek.

Starší syn Jamie v podání Jana Zvoníka přihlíží tomuto zániku s cynickým odstupem alkoholika, jenž si je vědom rozpadu vlastní osobnosti a v jasných chvílích je bolestně nejpřípinnější. Jedinou nadějí v tomto zmaru je mladší, nemocný Edmund; i když Igor Bareš je v této roli až monotónně zasněný a bezbranně zranitelný.

Kaloč rozehrál drama až příliš do všech stran a obvykle silná stránka jeho inscenací - soustředění se na nuance charakterů - poněkud ustoupila do pozadí. O'neillovské běsy lidské paměti, kteří tolik drásají duši, scéna hostí pohřichu jen v několika vrcholných výstupech.

ZDENĚK A. TICHÝ

Národní divadlo v Brně - Eugene O'Neill: Cesta dlouhého dne do noci. Překlad Zdeněk Urbánek. Režie Zdeněk Kaloč, scéna a kostýmy Jana Zbořilová, dramaturgie Miroslav Plešák, hudební spolupráce Zdeněk Pololánik. Premiéra na scéně Mahenova divadla 31. března.

28. 1. 1995

Hotelový zápis o slzách a krvi

MILAN LUKEŠ

Autor (nar. 1933) je teatrolog a překladatel, působí na Univerzitě Karlově

Bývaly časy, kdy udělování Nobelovy ceny za literaturu bylo ostře sledováno v celém kulturním světě - zvláště v zemích, na které dosud nedošlo. Když se v roce 1929 spekovalo, komu případně tentokrát, padala jména dokonce tři Američanů: Theodora Dreisera, Sinclaira Lewise a Eugena O'Neilla. Nejvážnějším kandidátem byl však Thomas Mann, a také tehdy Nobelovu cenu dostal. Sinclair Lewis se dočkal v dalším roce. Ve svém projevu před švédskou Akademií zmínil oba své literární kolegy, kteří by si podle jeho mínění cenu zasloužili stejně; takový O'Neill „nevykonal v americkém dramatu nic menšího, než že je za nějakých deset dvanáct let proměnil z falešného světa šikovných profesionálních triků ve svět nádhery, strachu a velikosti... Nazíral svět ne jako něco, co lze úhledně uspořádat v pracovní, ale jako cosi děsivého, velkolepého a často opravdu hrozného, úkaz podobný tornádu, zemětřesení či ničivému ohni.“ Vskutku, dodnes vystupují nejlepší američtí dramatičtí z jeho velkého a temného stínu.

Portrét Eugena O'Neilla

Na Eugena O'Neilla, teprve druhého Američana v pořadí, došlo při udělování Nobelovy ceny v roce 1936. Dramatik tuto poctu přijal jako uznání dospělosti amerického dramatu a ve svém projevu se rozepsal o Augustu Strindbergovi. Nebyla to falešná skromnost ani povinný hold Švédsku. Tento Američan měl vždycky upřeny oči do Evropy. Když počátkem čtyřicátých let napsal v Cestě dlouhého dne do noci svůj autportrét umělce jako mladého muže, vyjmenoval i své autory. Některé mu odnesl čas. Některé přibýli: Jung. Jiní mu zůstali: Nietzsche, Schopenhauer a obzvláště Strindberg. Ten O'Neillovi uhranul tak, že se zdá, jako by kopíroval nejen jeho životní postoje, ale i osudy.

Pocty obvykle přicházejí pozdě. Eugene O'Neill nebyl dramatikem let třicátých; nesdílel a nebyl s to vyslovit jejich sociální naděje a iluze. Ale za podnikatelské euforie dvacátých let zarputile připomínal sobecké a destruktivní stránky lidské psychy. „Co platno člověku, kdyby celý svět získal, a svou duši ztratil,“ byla jeho oblíbená parafráze bible.

Seznam O'Neillových dramatických děl čítá přes šedesát položek; z nich přes padesát spadá do let 1913 - 1931. Císař Jones, Chlupatá opice, Všecky boží děti mají křídla, Touha pod jilmy, i u nás pohotově uváděné od poloviny let dvacátých, založily jeho světovou slávu. Na konci tohoto intervalu stojí monumentální trilogie Smutek sluší Elektře, započatá ještě na sklonku let dvacátých a zaujímající v jeho díle postavení vskutku centrální. Nobelova cena musela se vztahovat právě k tomuto dramatu - sotva k těm, která následovala: třeba k roztomile plytké komedii Ach, ta léta bláznivá, kterou si chtěl odpočinout při práci na faustidě Dny bez konce (1933) a jejíž šťastné vykupitelský závěr nepřesvědčil nikoho, nakonec ani jeho samého.

Zpráva o udělení Nobelovy ceny zastihla O'Neilla v Seattlu, kde sbíral materiál pro své další hry. Měl tehdy rozpracován svůj ne-jambicóznější projekt, který se mu postupně rozrůstal pod rukama: z pěti až na jedenáct her. V jakémsi seriálu, mapujícím americké dějiny od revoluce až po současnost, chtěl podle vlastních

Eugene O'Neill

Foto archiv

slov zachytit honbu za hmotným pokrokem a přitom proces duchovního úpadku. Cyklus pojmenoval Příběh vlastníků, kteří se sami vyvlastnili, ale dokončil z něho (v roce 1942) jen jedinou hru - Tak trochu básník. Navazující nedokončený text Vznesenějších sídel se uchoval nedopatřením: v posledních měsících života O'Neill své rukopisy páčil.

Pro veřejnost se O'Neillova tvorba po Dnech bez konce zastavila. Až roku 1946 se Eugene O'Neill, naposledy za svého života, vrátil na Broadway. Premiéru měla jeho hra Ledař přichází; napsal ji už roku 1939, ale nepokládal za vhodné uvádět ji během těžkých let válečných - věděl totiž sám, že radosti nikomu nepřidá. I v roce premiéry připadala kritikům příliš depresivní a nadměrně dlouhá, a tak přisoudili svou výroční cenu broadwayskému debutantovi Arthuru Millerovi za Smrt obchodního cestujícího. Millerův generační druh Tennessee Williams, který měl už úspěšný broadwayský start za sebou, byl Ledařem nadšen a neváhal se s tím O'Neillovi svěřit.

Ve skutečnosti se O'Neillova

tvorba zastavila v roce 1943. Tehdy mu nemoc podobná Parkinsonově, kterou léta trpěl, zcela znemožnila psát. Poslední hra, kterou toho roku s vypětím dokončil, byl Měsíc pro smolaře. Pro originální výraz „misbegotten“ se v češtině dosud nenašel ekvivalent; v Irsku se jím míní cosi osudovějšího než jsou smolaři, tedy spíše jacísi levobooci života. A O'Neill sám se čím dál tím víc takovým „černým Irem“ cítil.

Časná léta čtyřicátá jsou u O'Neillů obecně léty sestupu do minulosti, aktem narovnání s mrtvými. Takový je portrét jeho staršího bratra Jamieho v Měsíci pro smolaře, v tomto duchu se odvíjí Cesta dlouhého dne do noci, hra „dávne strasti, napsaná slzami a krví... s hlubokým soucitem, pochopením a odpuštěním vůči všem čtyřem pronásledovaným Tyronovým“. Text autorské dedikace nepřehání a Cesta dlouhého dne do noci zůstává jak svou mimořádnou otevřeností, tak svou noblesou ve světové dramatičce zcela unikátní autobiografií. Slzy a krev na tomto rukopise měly podle O'Neillova přání osychat v nakladatelském seřfu ještě pětadvacet let po autorově smrti. Vdova však byla netrpělivá, a tak se světu v roce 1956 dostalo senze a i skutečného objevu, stvrzujícího duchovní jednotu euroamerické kultury. Ale jinak, než to odpovídalo modernismu let dvacátých: poslední fáze O'Neillovy tvorby - Ledařem počínaje - je hodnotově i formálně konzervativní.

Cesta dlouhého dne do noci se odehrává ve venkovském domě, jaký autorův otec koupil v roce 1884. O'Neillovi v něm získali letní byt, ale taky náhražku rodinného domova: James O'Neill, irský přistěhovalec a zámožný kočovný herec, neměl stání. Co otec zakázal, syn neupravil: Eugene nenašel v celé zemi místo, které by pokládal za svůj domov. Narodil se v hotelu (1888) a v hotelu zemřel (1953): nápadné připomenutí, že všichni jsme na tomto světě pouhými hosty.

Hry amerického dramatika Eugena O'Neilla nebyly na našich jevištích v posledních letech k vidění příliš často, ale v letošní sezóně se objevují hned v několika divadlech. Po Národním divadle, které v závěru minulého roku uvedlo Měsíc pro smolaře (režie Miroslav Krobot), bude mít v Divadle na Vinohradech příští pátek premiéru inscenace O'Neillovy trilogie Smutek sluší Elektře v režii Jakuba Korčáka. Posmrtně zveřejněnou hru Cesta dlouhého dne do noci připravuje k uvedení Státní divadlo Ostrava, kde ji v současné době pohostlny zkouší Josef Janík.

Cesta dlouhého dne do noci

ČINOHERNÍ PREMIÉRA V SDO

V listopadu 1945 navštívil Eugene O'Neill newyorské nakladatelství Random House a odevzdal zde rukopis své hry nazvané Cesta dlouhého dne do noci. Rukopis byl zapečetěn a nakladatelství se zavázalo, že tak zůstane ještě dvacet pět let po autorově smrti.

V roce 1955, necelé dva roky po smrti O'Neilla, požádala jeho vdova ředitele nakladatelství o publikování dosud neznámého textu. Ten odmítl. Jakožto vykonavatelka a správkyně pozůstalosti měla však Carlotta Montereyová-O'Neillová právo hru vyzvednout a naložit s ní po svém. Což také učinila. V únoru roku 1956 měla hra premiéru v Královském dramatickém divadle ve Stockholmu a byla publikována nakladatelstvím yalské univerzity.

I v časech, ve kterých jsme přivykli často až sebemrškačskému otvírání vlastních osudů, nás hra Cesta dlouhého dne do noci překvapí svou otevřeností. V tomto případě ji však naprosto ospra-

vedlňuje míra lásky a hlavně pochopení pro nenáviděné vlastnosti a skutky milovaných blízkých. Ostatně sám O'Neill v dopise své ženě provázajícím hru napsal: Má to být hold Tvé lásce a něze, jež mi dala víru v lásku a ta mi umožnila, abych se konečně podíval svým mrtvým do tváře a napsal tuto hru – napsal ji s hlubokou lítostí a s pochopením i odpuštěním pro všechny čtyři pronásledované Tyrony.

Režisérem je Josef Janík j. h., výtvarníkem scény Marta Roszkopfová j. h. a dramaturgem rovněž hostující Martin Velíšek z pražského divadla Pod Palmovkou. Scénickou hudbu složil ředitel ostravské konzervatoře Milan Báchorek. Na netradiční scéně vytvářejí dynamický rámec pro hlavní aktéry – Jana Filipa, Alexandru Gasnárkovou, Vladimíra Čapku, Pavla Nečase a Helenu Novotnou.

Premiéra bude zítra v Divadle Jiřího Myrona v Ostravě.

(M. V.)

SVOBODA 24.3.1945

Jan Filip (James Tyrone) ve hře Cesta dlouhého dne do noci.

Foto: JOSEF HRADIL

Večerník
6. 4. 95

Herecký koncert ve Zlíně

Na festivalu regionálních divadel SETKÁNÍ '95, který se uskutečnil minulý týden ve Zlíně, nechyběl ani činoherní soubor Státního divadla v Ostravě. Naši umělci přispěli do pestré přehlídky titulů, témat i pojetí hrou irského dramatika Briana Friela „Tanec na konci léta“. Pohostinsky jej nastudoval Peter Gábor. Přemýšlivé představení, v němž dostává uplatnění nejkvalitnější dámská část činoherního ansámblu, je v podstatě společným hereckým koncertem, který byl přeplněným hledištěm zlínského Městského divadla přijat s velkými sympatiemi. (JM)